

століття змістив акценти у бік українознавчої мовної освіти, сучасного підручникотворення. С. Я. Єрмоленко розглядає підручник з української мови як компонент національної культури, мета якого — виховувати учнів із стійкою мовно-національною свідомістю.

Наталія Мех

«БО Ж СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО» (ПОНЯТТЯ «МОВА» В УКРАЇНОЗНАВЧІЙ КОНЦЕПЦІЇ С. Я. ЄРМОЛЕНКО)

«Мова становить невичерпне джерело пізнання життя народу, його історичної долі й особливостей світосприймання. *Бо ж спочатку було Слово*». Цими словами Світлана Яківна Єрмоленко закінчила одну з численних своїх монографій, фундаментальне дослідження «Мова і українознавчий світогляд».

І справді, цей вислів — чи не найвідоміший у Святому Письмі. Послідовно та виважено С. Я. Єрмоленко досліджує мову як знакову систему, суспільне явище та світоглядний феномен, а також проблеми мови й етносу, мови й держави, універсалізму української мови, розкриває термінологічний зміст поняття «рідна мова».

Мова в науковому дискурсі має широкий спектр значень: мова Творця й ангельська мова, людська мова, мова науки, штучна мова, мова мистецтва, мова природи та мова жестів.

У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко подано таке визначення: *Мова* — складне суспільне явище, в якому розрізняють такі ознаки: а) найважливіший засіб людського спілкування та об'єднання людей у спільноту; б) засіб самоідентифікації й вираження ментальності нації (етносу); в) засіб формування й розвитку думки, здійснення пізнавальної діяльності, реалізації духовної культури народу. Функції мови як суспільного явища

відбивають особливості історії народу — носія національної мови, характер мовної ситуації в суспільстві». Порівняймо визначення поняття «мова» у словниках.

<p align="center">«Філософський енциклопедичний словник» (К., 2002)</p>	<p align="center">Ганич Д. І., Олійник І. С. «Словник лінгвістич- них термінів» (К., 1985)</p>
<p>Мова — суспільний продукт, що виробляється колективом для забезпечення потреб у комунікації і зберігається в пам'яті членів колективу, а також у текстах, побудованих засобами даної мови.</p> <p>Дуже часто мову неправильно плутають або навіть отожднюють з текстом, приписуючи їй властивості й функції, які насправді належать тексту. Але на відміну від тексту, мова не дається нам у безпосередньому спостереженні. З цього випливає, що мова не може бути формою вираження думок і почуттів і формою зберігання знань про дійсність. Ці функції належать тексту, який виражає не тільки думки, а й саму мову.</p> <p>Будь-яка мова є скінченною знаковою системою, але вона може породжувати необмежену кількість текстів необмеженого обсягу, оскільки кожний мовний знак, втілюючись у матеріальну субстанцію, здатний до безмежного тиражування, утворюючи безліч своїх текстових варіантів.</p>	<p>Мова. 1. Найважливіший засіб спілкування людей, тобто засіб вираження і повідомлення думок, почуттів і волевиявлень людей. Мова нерозривно пов'язана з мисленням і служить не тільки засобом вираження думок, а і знаряддям думки, засобом формування і оформлення думки. Мова — це «природна категорія» мислення. Мова становить систему знаків, матеріальних за природою і соціальних за своїми функціями.</p> <p>2. Будь-яка мовна система, що відтворює одну з функцій природної мови або функціонує як її заміник.</p> <p>3. Те саме, що стиль. <i>Мова автора. Мова газети. Мова книжна.</i></p>

Показово, що лише в «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» за редакцією С. Я. Єрмоленко знаходимо підхід до визначення мови у широкому значенні, тобто розуміння мови не лише як системи знаків, а саме як мовно-розумової діяльності, як мовної свідомості. Це розуміння скеровує на пошуки власне мовних і позамовних чинників формування стилю.

Концептуальним для наукового доробку С. Я. Єрмоленко є розуміння *стилю* як *типу мовомислення*. У монографії «Нариси з української словесності» вона стверджує: «У широкому розуміння стиль є явищем функціональним, динамічним, зумовленим цілеспрямованою мовною діяльністю й багатоплановою семантикою тексту .. Стиль — це різновид творчої мовної діяльності, тип мовомислення, мовної поведінки в різних колективно усвідомлених ситуаціях спілкування. В центрі розуміння динамічної моделі стилю — людина, яка і породжує, і сприймає (декодує) стилеві різновиди мови».

Мова — форма мисленнєвої діяльності людини, що охоплює всі сфери індивідуального та суспільного життя людини та виступає складовою частиною людської природи, практичної та теоретичної діяльності як окремої особистості, так і соціуму. «Якщо для окремої людини мова — це можливість порозумітися, сигнал про глибинний зв'язок з іншими людьми, а також засіб інтелектуального й емоційного осягнення світу, то для історичного об'єднання людей, для певного суспільства мова — це вияв ментальності народу, пульсування його душі в характері сприймання навколишнього світу. Народ творить свою мову і водночас мова творить народ, виступаючи важливим націєтворчим, державотворчим чинником», — зазначає С. Я. Єрмоленко. До того, як мова набуває функцій консолідації держави, вона єднає народний дух, виступає засобом формування національної ідеї: «У багатьох висловлюваннях про мову поряд стоять слова *мова* і *дух*, *духовність*». Її міркування — це одна з концептуальних засад осмислення мови в контексті культури, психолінгвальної основи життєдіяльності людини. Так само пригадаймо концепції Олександра Потебні про мову як духовний ареал народу, Максима Рильського про мову як про «життя духовного основу», Івана Франка про мову як «тай-

ники зв'язку людської психіки з тими нібито конвенціональними, дивно органічними системами звуків, що називаються рідною мовою», Івана Огієнка — про Слово, як «породіння Духа», що «безсмертне, й немає сили на його знищення»...

Світлана Яківна наголошує: «Слово матері, слово народної пісні, історія, закодована в думках, піснях, переказах, засвідчена в історичних пам'ятках, козацьких літописах, історія, яка повернулася до українців у страшних документах голодомору, духовного винародовлення, — все це формує мовно-національну свідомість, а вона, в свою чергу, впливає на всі сфери суспільного життя українців».

Продовжуючи славетні традиції поборників *українського Слова*, творців української культури, С. Я. Єрмоленко як автор концепції «Мова як українознавство» наголошує: «У період державного будівництва зростає роль мови як концентрації українознавства. Серед багатьох визначень мови, поданих у спеціальній лінгвістичній літературі, не знайдемо такого, яке б відбивало українознавчий зміст науки про українську мову. На перший погляд, таке визначення української мови є надлишковим: українознавство як певна галузь знань охоплює й відомості про українську мову. Проте українська мова як об'єкт пізнання виходить сьогодні за межі власне лінгвістичної наукової парадигми. Традиційний підхід до вивчення структури мови, граматики, стилістики і культури мови, лексикології і фразеології, історії літературної мови, діалектології, тобто синхронний і діахронний опис української мови не задовольняє сучасних потреб окремої галузі гуманітарного знання — українознавства».

Мова є об'єктом вивчення культурологів, етнолінгвістів, соціолінгвістів, філософів. Кожна наукова галузь виокремлює в мові як «об'єкті дослідження свої ключові поняття, свої підходи. Українознавство синтезує результати спеціальних досліджень мови, проектує їх на мовно-національну свідомість, мовну картину світу українців, виявляючи характерні ознаки українського світогляду».

Вивчення мови в контексті українознавства — це фактично її відстоювання на шкалі цінностей, відстоювання від загрозованих зазіхань на обмеження функцій.

«Почуття відданості мові перетворює мову у символ віри та святиню» (О. О. Потебня). Для С. Я. Єрмоленко — видатного мовознавця, мовотворця, лінгвостиліста, відданого мові, знаного дослідника культури мови, українознавця — мова, українське слово завжди були, є і залишатимуться святинєю... Бо ж спочатку було Слово.